

Jiří Buriánek, Zuzana Podaná a kol.: *Násilí tváří v tvář*:

Zkoumání kalamitních podob partnerských vztahů

Praha, Nakladatelství Karolinum 2023

(edice SLON – studie), 378 s.

Publikácia *Násilí tváří v tvář* predstavuje rozsiahlu vedeckú analýzu partnerského násillia v intímnych vzťahoch, spracovanú z interdisciplinárneho hľadiska. Vznikla ako výstup výskumného projektu Grantovej agentúry Českej republiky (GAČR, č. 19-11238S), ktorý prebiehal v spolupráci Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej a Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity. Publikácia prepája poznatky zo sociológie, psychológie a kriminológie a zároveň prináša empiricky podložené poznatky o štruktúre, dynamike a percepcii násillného správania medzi partnermi. Autorský kolektív, vedený Zuzanou Podanou a Jiřím Buriánkom, čerpá z dlhoročnej výskumnej expertízy v oblasti sociálneho výskumu násillia v českom prostredí. Výsledkom je publikácia, ktorá posúva doterajšie chápanie partnerského násillia smerom k analyticky precíznejšiemu a empiricky ukotvenému výkladu s potenciálom uplatnenia v širšom európskom kontexte.

Táto práca si kladie za cieľ komplexne analyzovať dynamiku partnerského násillia v intímnych vzťahoch na základe rozsiahleho kvantitatívneho výskumu. Autori sa zameriavajú na identifikáciu typov násillia, mieru ich výskytu v populácii, rodové rozdiely vo výpovediach mužov a žien a vzťah medzi násillím a spokojnosťou vo vzťahu. Pozornosť venujú aj faktorom, ktoré ovplyvňujú percepciu násillia v partnerských dyádach, a konfrontujú dáta s existujúcimi teoretickými typológiami.

Autori explicitne formulovali viacero výskumných predpokladov. Očakávali, že ženy častejšie deklarujú viktimizáciu psychickým a fyzickým násillím, zatiaľ čo muži častejšie uvádzajú recipročné konflikty a menej často identifikujú niektoré správanie ako násillie. Predpokladali nízku mieru zhody medzi výpoveďami mužov a žien o rovnakých incidentoch – najmä pri psychickom a sexuálnom násillí. Zároveň vychádzali z predpokladu, že dominantnou formou bude situačné násillie, zatiaľ čo intímny terorizmus bude zriedkavejší a častejšie páchaný mužmi. Ďalším predpokladom bola existencia rodovo špecifického vnímania závažnosti, legitimizácie a prijateľnosti násillného správania. Predpokladali tiež, že vyšší výskyt násillia bude negatívne korelovať so spokojnosťou vo vzťahu, a že faktory ako nižšie vzdelanie, ekonomická záťaž, nezamestnanosť či minulé skúsenosti s násillím budú významnými prediktormi násillného správania.

Tieto predpoklady sú priebežne overované v analytických kapitolách knihy – predovšetkým prostredníctvom kvantitatívnych analýz, aplikácie typológií a porovnania výpovedí v rámci párových dát. V záverečných častiach knihy autori zhrňujú, že niektoré predpoklady boli potvrdené (napr. vyššia miera intímneho terorizmu zo strany mužov), pri iných však výsledky poukazujú na potrebu diferencovanejšieho výkladu – napríklad pri hodnotení reciprocity či percepcii násillia medzi partnermi.

Publikácia je rozdelená do deviatich kapitol, pričom každá tematicky a analyticky nadväzuje na predchádzajúcu. Prvé kapitoly (1–2) predstavujú teoretické východiská, definujú kľúčové pojmy, rizikové faktory a prezentujú metodologický rámec vrátane využitia párových dát. Kapitola 3 sa zameriava na prevalenciu rôznych foriem násillia, kapitola 4 rozoberá dimenzie psychického násillia, zatiaľ čo kapitola 5 analyzuje výpovede oboch partnerov a otázku zhody vo výskume. Nasledujúce kapitoly (6–8) sa venujú legitimizácii násillia, generačnému prenosu skúseností a hodnoteniu vzťahovej spokojnosti. Posledná kapitola (kap. 9) sumarizuje hlavné zistenia, interpretuje hypotézy a formuluje návrhy pre prax aj ďalší výskum.

Výsledky kvantitatívneho výskumu potvrdzujú mnohé východiskové predpoklady. Ukázalo sa, že ženy častejšie uvádzajú skúsenosti s psychickým a fyzickým násillím, kým muži častejšie deklarujú recipročné konflikty a menej často identifikujú niektoré formy správania ako násillie. Dôležitým zistením je aj nízka zhoda medzi výpoveďami partnerov – najmä pri psychickom a sexuálnom násillí, kde rozdielne vnímanie situácií vedie k rozdielom v reporte. Analýza typológie podľa M. P. Johnsona ukazuje, že väčšina prípadov predstavuje situačné párové násillie, zatiaľ čo intímny terorizmus je zriedkavý, avšak vyskytuje sa častejšie zo strany mužov.

Významným prínosom knihy je aplikácia dyadických dát, ktorá umožňuje porovnávať výpovede oboch partnerov a poukazovať na rozdiely v interpretácii rovnakých situácií. Autori zároveň identifikovali vzťah medzi spokojnosťou vo vzťahu a výskytom násillného správania – čím vyššia spokojnosť, tým nižšia pravdepodobnosť násillného správania. Práca tiež potvrdzuje vplyv sociodemografických faktorov: nižšie vzdelanie, ekonomická záťaž a predchádzajúce skúsenosti s násillím zvyšujú riziko výskytu násillia.

Publikácia dôsledne reflektuje medzinárodný výskum partnerského násillia, pričom vychádza z porovnaní s výskumami ako IVAWS (2003) a FRA (2012), ktoré mapovali násillie na ženách v krajinách EÚ. Česká republika sa v tomto kontexte javí ako krajina s mierne vyššou prevalenciou partnerského násillia, pričom autori upozorňujú na vyššiu spoločenskú toleranciu psychickej kontroly oproti západoeurópskym krajinám. Kniha čerpá aj z angloamerickej výskumnej tradície – aplikuje koncepty ako situačné párové násillie, intímny terorizmus a násillný odpor (Johnson, Straus, Felson, Archer), čím zabezpečuje medzinárodnú komparabilitu zistení. Autori upozorňujú, že zatiaľ čo výskumy v USA a Kanade ukazujú vysokú mieru reciprocity, európske štúdie častejšie potvrdzujú asymetriu v páchatelstve. Analýza zhody výpovedí v párových dátach zodpovedá zahraničným zisteniam o nízkej zhode pri psychickom a sexuálnom násillí (ako ukazujú Chan, 2011; či Armstrong et al. 2002). Publikácia tiež upozorňuje, že štandardné prístupy založené na výpovediach jednotlivcov môžu skresľovať obraz o páchatelstve a viktimizácii – čo je problém známy aj zo zahraničných štúdií. V kapitole o metodologických výzvach autori odkazujú na potrebu porovnávať závažnosť a dôsledky násillia, nielen jeho výskyt, čo je smerovanie reflektované aj v metaanalýzach zahraničných autorov. Výskum tiež poukazuje na podobné medzi-

generačné vzorce násilia ako vo výskumoch zo Spojených štátov (napr. Widom a Wilson 2015). Celkovo tak publikácia predstavuje prepojenie českej empirickej bázy s medzinárodnou diskusiou a legitímne vstupuje do globálneho akademického diskurzu o partnerskom násilí.

Silnou stránkou knihy je jej metodologická precíznosť, prepojenie kvantitatívnych ukazovateľov so sociologickým výkladom a dôraz na rodovo vyvážený prístup. Využitie párových dát, dôsledná operacionalizácia premenných a kritická reflexia limitov výpovedí (napr. efekt sociálnej desirability, selektívna pamäť) robia z publikácie významný výskumný príspevok. V predchádzajúcej publikácii sa autori venovali aj fenoménu násilia na mužoch (Buriánek et. al., 2014). Hoci táto kniha sa výslovne nesústreďí na túto tému, oceňujeme, že sa neobmedzuje iba na jeden fenomén, ale zohľadňuje potrebu rodovo vyváženého prístupu prostredníctvom párových dát a neutrálneho spracovania výpovedí oboch partnerov.

Limitom publikácie je jej odborná náročnosť a rozsah, ktorý môže znížiť jej prístupnosť pre širšiu verejnosť. Príležitostne sa opakuje podobná argumentácia v rôznych kapitolách, čo môže znižovať prehľadnosť štruktúry. Autori sa však tejto redundancii nevyhli práve preto, že jednotlivé kapitoly sú koncipované ako samostatné analytické celky.

Publikácia *Násilí tváří v tvář* je fundamentálnou prácou, ktorá redefinuje poznanie o partnerskom násilí v českom (a širšom) kontexte. Jej komplexnosť, teoretická zakorenenosť a analytická precíznosť ju radia medzi najvýznamnejšie odborné publikácie v oblasti sociálnej patológie za posledné roky. Je tiež vhodným východiskom pre ďalší výskum, ako aj pre konštrukciu preventívnych a intervenčných stratégií reagujúcich na rôznorodé formy násilného správania v intímnych vzťahoch.

Nikola Fejková
Trnavská univerzita v Trnave
1901426@tvu.sk

Literatúra

- Armstrong, T. G., Wernke, J. Y., Medina, K. L. a Schafer, J. (2002). Do partners agree about the occurrence of intimate partner violence? A review of the current literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3(3), 181–193.
- Buriánek, J., Pikáľková, S. a Podaná, Z. (2014). *Násilí na mužích: Sonda do zákoutí partnerských vztahů*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Chan, K. L. (2011). Gender differences in self-reported intimate partner violence: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 16(2), 167–175.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.02.008>
- Widom, C. S. a Wilson, H. W. (2015). Intergenerational transmission of violence. In J. Lindert a I. Levav (eds.), *Violence and mental health* (s. 27–45). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-94-017-8999-8_2